

APORTACIONS DE JOSEP M. CAPDEVILA ALS ESTUDIS VERDAGUERIANS

Joan CARRERES I PÉRA

Jo considero Verdaguer com el constructor, com el que ha posat la primera pedra en el modern edifici del llenguatge literari català; sense la seva obra constructiva, Maragall, que és dels nostres poetes morts el més gran, no hauria pogut realitzar la seva formidable obra, perquè ell no era més que un poeta senzillament, i era incapaç de refer un idioma.

(D'una entrevista feta a Capdevila per J. M. Boronat. *La Veu de Catalunya*, 6-II-1926)

Tot i no ser un especialista reconegut, el crític Josep Maria Capdevila i Balançó (Olot 1892 - Banyoles 1972) investigà en profunditat alguns aspectes de la vida i l'obra de Verdaguer.

Els seus escrits i notes s'estenen al llarg de cinquanta anys (dels anys vint als anys setanta). Sistematitzats, aquests estudis poden aclarir alguns aspectes debatuts en relació amb les controvèrsies verdaguerianes suscitades al llarg del segle XX.

* * *

Interès de Capdevila per Verdaguer des del 1913

L'any 1913, en acabar els estudis de dret, emprengué una ruta verdagueriana: visità Sant Martí del Canigó i s'entrevistà a Perpinyà amb el poeta Jules Delpont.¹

L'any 1916, motivat pel llibre de Serra i Boldú,² Joaquim Folguera reivindicava ja l'estudi global de la poesia verdagueriana, perquè: «s'ha acceptat com a valor definitiva l'edifici retòric de l'*Atlàntida*, ignorant-se l'essencial de l'obra restant». Respecte de la «tragèdia», propugnava la continuació del «pacte de silenci»: «Cal aturar-se al llindar d'una tragèdia íntima, enc que sia d'un home representatiu com Verdaguer.» Perquè «en tota vida hi ha una intimitat sagrada, i bo és respectar-la amb un silenci devot».³

1. El poeta Jules Delpont (Ceret 1865 - Perpinyà 1924) mantingué correspondència amb Verdaguer. L'any 1896 traduí al francès el *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*.

2. Valeri SERRA i BOLDÚ, *Mossèn Jacinto Verdaguer. Recorts dels set anys darrers de sa vida*. Bellpuig: Imp. R. Saladrigas. 1915.

3. Joaquim FOLGUERA, «Mossèn Jacinto Verdaguer. Records dels set anys de sa vida, seguits d'una impressió sobre la causa dels seus infortunis, per Valeri Serra Boldú» (*La Revista*, [XVIII-II]. Barcelona, 1913, p. 13).

Capdevila i Riba, que tenien accés als originals de Verdaguer dipositats a la Biblioteca de l'Institut (avui Biblioteca de Catalunya), foren dels primers a trencar aquest «pacte de silenci».

L'any 1920, en una curiosa recensió de Capdevila a l'antologia de Riba sobre Verdaguer, podem adonar-nos de l'influx del crític en la gestació d'aquell llibre. Aquesta recensió, titulada «Una antologia de Verdaguer», fou publicada —en castellà—, el 23 de març de 1920, al diari *El Figaro* de Madrid, mentre Capdevila n'era corresponent.

Per la importància històrica, en reproduïm l'original català —datat sis dies abans (17-III-1920)— que es conserva a l'Arxiu Capdevila.⁴

Carles Riba té en preparació una antologia de poesies de Verdaguer. Un dia, a les darreries de sa vida, Verdaguer se sentí fadigat i pensà un moment de no escriure més. "Prou ja de versos místics —digué—; prou de poesies guerreres, prou d'himnes a la pàtria; prou de càntics a la fe". Ara veurem en l'antologia com no han envellit aquests himnes i cançons verdaguerianes, com tal volta han guanyada grandesa moltes de ses vastes concepcions, on la imaginació es complavia volant a lliure, i han guanyada nova gràcia aquells idil·lis d'una simplicitat meravellosa.

En les paraules verdaguerianes, sovint tan sòbries, és probable que cada dia hi descobrim més emoció. Composicions perfectes ja ens semblen *Rosalía*, *La rosa de Jericó*, algunes *Flors del Calvari*. Certament que l'obra de Verdaguer és desigual. I perxò el començament d'una vindicació cal que sigui una antologia [...].

Els imitadors del gran poeta, no se li retiren poc ni molt. Verdaguer, que amava la glòria i els lloers, s'havia fet del cultiu de l'idioma un ofici. I volia saber-ne més i més els secrets cada dia. Volia escriure en el *pus bell catalanesc del món*. I en les seves estrofes, amorosament i pacientment laborades, abunden primors d'artífex definitives.

Per veure com feia, refeia i polia cada estrofa, cal només veure els manuscrits seus a la Biblioteca de l'Institut. Aquelles estrofes, de vegades senzilles i gairebé ingènues, presenten en el manuscrit primitiu com un arabesc complicadíssim de satures i correccions.

Aquesta recensió ens ofereix algunes dades a tenir en compte:

- a) Mostra l'accés de Capdevila al fons del poeta, dipositat a la Biblioteca de l'Institut.
- b) En l'afirmació «havia fet del cultiu de l'idioma un ofici», Capdevila remarca la professionalitat de l'escriptor.

4. «Una antologia de Verdaguer». 17-III-1920. Quatre quartilles signades, escrites a mà a una cara. Arxiu Capdevila. Dossier «Verdaguer».

- c) En l'afirmació «el començament d'una vindicació cal que sigui una antologia», s'hi suggereix un tema llargament debatut —trencar el silenci entorn de Verdager— i s'hi insinua una «especialització» selectiva: Riba, la poesia; Capdevila, la prosa.⁵
- d) L'aspecte més curiós: fou publicada tres anys abans de l'edició del llibre. Permet situar els estudis de Riba sobre Verdager a l'entorn de 1920; representa, per tant, una precisió cronològica i corrobora al mateix temps el paper de Capdevila com a confident de les inquietuds literàries de Carles Riba.

En l'interval de tres anys que va de la recensió a la publicació del llibre, Capdevila publicà diferents articles sobre Verdager, especialment de crítica comparada. Destaquen «Alcover i Mossèn Cinto» (*La Veu de Catalunya*, 13-XI-1921) i «En Verdager i En Maragall» (*La Veu de Catalunya*, 16-V-1923).

Quan Riba publicà l'antologia (1923) —recordem que el pròleg és datat a Múnic l'any anterior— Capdevila en féu una nova recensió.⁶ Volent explicar el «misticisme romàntic» de Verdager, insinuat ja per Carles Riba en el pròleg,⁷ trenca el silenci noucentista i envesteix el tema de la «sinceritat moral» de mossèn Cinto.

El pròleg de Carles Riba fregava els límits d'una ferida temuda i provocà diferents controvèrsies. Una d'aquestes controvèrsies és la resposta de Josep M. Capdevila en el seu llibre *Poetes i crítics*, publicat l'any 1926. Quan s'adreça al misticisme de mossèn Cinto sembla entestat a desfer allò que havia insinuat Carles Riba.

Carles Riba havia insinuat, referint-se a Verdager, que en el fons de la seva inspiració no trobarem cap principi de pensament sinó un principi d'amor: «La seva poesia no ens ofereix un món de conceptes, sinó un món d'afectes. Som més en la direcció d'un sant Francesc que en la d'un Ramon Llull.»

Doncs bé, Josep M. Capdevila respon amb contundència: «Res més llunyà de la fermesa d'esperit i de la humilitat franciscana. En Verdager en lloc de fermesa tingué tossuderia, en lloc d'humilitat, orgull; en lloc de desposseïció del món, un abandon a l'ensomni, a les imatges, als plaers de l'esperit.»

Malgrat aquest retret, Josep M. Capdevila fou un comentarista elogiat de l'obra verdageriana, àdhuc de la seva obra religiosa i mística. En la duresa dels judicis de Capdevila sobre Verdager, Isidor Cònsul hi ha vist un blasme «més aviat conjuntural» que cal situar en el context de les controvèrsies noucentistes generades entorn de Verdager.⁸

5. *Prosa de Jacint Verdager*. Barcelona: Ed. Catalònia, 1936, 186 p. Tot i que, per raons que no coneixem, el llibre no sortí fins al 1936, el primer text sobre el tema fou publicat per CAPDEVILA el 2-XI-1924. Vegeu l'article «La prosa d'En Verdager», *La Veu de Catalunya*, 2-XI-1924.

6. «La mística de Verdager». *La Veu de Catalunya*, 19-VII-1923.

7. «L'autor creu oportú de declarar, sense ofensa a la perspicàcia del lector, que ha limitat la seva crítica a la sinceritat artística de Verdager, deixant de banda tota qüestió de sinceritat moral» (*Poesies de Jacint Verdager*, p. 9).

8. «Sortida del purgatori i recuperació de Verdager», dins *Jacint Verdager. Història, crítica i poesia*. Barcelona: Llibres del Mall, 1986, p. 117-118.

Un procés de revisió

Ben aviat Capdevila matisà les seves opinions. Si més no, l'any 1926, en una entrevista que li efectuà Josep M. Boronat,⁹ considera Verdaguer «com el constructor, com el que ha posat la primera pedra en el modern llenguatge literari català; sense la seva obra constructiva, Maragall —que és dels nostres poetes morts, el més gran—, no hauria pogut realitzar la seva formidable obra, perquè ell no era més que un poeta senzillament, i era incapaç de refer un idioma».

Als anys trenta, el P. Miquel d'Espígues —amb qui Capdevila tingué una gran amistat— publicà l'estudi *La tragèdia de Mossèn Verdaguer*.¹⁰ Aleshores, sense deixar els estudis sobre l'obra verdagueriana, s'accentuà l'interès del crític envers la biografia del poeta.

L'any 1935, en un assaig que li serví de pròleg a l'antologia *Prosa de Verdaguer*, considera el poeta «l'única veu que es fa sentir poderosa, al cap d'anys, d'aquella tragèdia deplorable».¹¹

Per rebre el clau recorre a l'opinió de Maragall que reitera en més d'una ocasió: «Crec que a un gran home com ell no se'l pot mesurar amb el mateix ras que a qualsevol altre; i que en té prou amb ser qui és per a tenir sempre raó».¹²

Divulgació de l'obra de Verdaguer durant la guerra civil

Durant la guerra civil Capdevila mantingué viva la presència de Verdaguer: amb l'antologia *Prosa de Verdaguer* i amb les iniciatives que emprengué l'any 1938 a través de la Institució de les Lletres Catalanes.¹³ Veu Rubió i Ors el representant del moviment literari, Marià Aguiló, del lingüístic i Verdaguer la síntesi de la Renaixença.

Aprofita qualsevol ocasió per reivindicar-lo. Així, el 10 de juny de 1938 —tot recordant el poeta a través de les antenes de Ràdio Barcelona— afirmava: «Avui fa anys que moria Jacint Verdaguer. Per primer cop a Catalunya la mort d'un poeta commovia profundament el poble. Verdaguer havia estat estúpidament perseguit. Però vencé al capdavant només amb el prestigi de la seva poesia.»¹⁴

9. Josep Maria BORONAT I RECASENS. «Una conversa amb J. M. Capdevila». *La Veu de Catalunya*, 6-II-1926.

10. El llibre, de 115 pàgines, fou publicat com a annex en el darrer volum de les Obres Completes de Verdaguer, just després dels escrits d'*En defensa pròpia: Obres Completes de Jacint Verdaguer*. Volum X. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1930.

11. «La prosa de Verdaguer», *Meridià*, 18-IV-1935.

12. Lletre de Maragall a Antoni Roura. Desembre de 1895. *Obres Completes*. Ed. Selecta, p. 1.120.

13. Xavier BENGUEL, «Memòries. La guerra». *Tele-Estel*, 175. Barcelona, 27-II-1970, p. 36-37.

14. *Gasetta Setmanal* de Ràdio Barcelona. 10 juny 1938. Conservat fragmentàriament. Arxiu Capdevila. Dossier «Verdaguer».

Els Jocs Florals

L'any 1945 Josep Maria Capdevila presidí a Bogotà els Jocs Florals del centenari del naixement de Verdaguer. En un discurs vindicatiu i alhora esperançador, es refermà en els valors clàssics de Verdaguer —tant la poesia com la prosa— tot insistint en la coherència entre la vida i l'obra del poeta.¹⁵

Sobre el drama verdaguerià exposa: «Quin misteri els darrers anys de Verdaguer! Quina incomprensió més espessa el voltava! A vegades ens sembla que calia que ell accedís. Sí, però havia d'accedir al manicomi que li destinaven. A vegades sospitem que Verdaguer tenia millors solucions; i potser oblidem que els seus perseguidors estaven infatuats de poder, i no s'haurien satisfet sinó amb la humiliació i la mort en vida del poeta.»

I sobre l'obra, reconeix: «Fou un home d'estudi. Només amb gran estudi, que tingué sempre lluny de la pedanteria, podia compondre els poemes *Atlàntida* i *Canigó*, i la seva extensíssima obra mística. Però encara que en l'obra de Verdaguer l'artista hi té més part de la que sembla a primera vista, i encara que en algunes estrofes de *Canigó* i *L'Atlàntida* arriba a un preciosisme, sempre té el nervi de la llengua viva i parlada. Fou una poesia que el poble se la féu seva de seguida. I en això Verdaguer s'avenia a les modalitats de la cultura antiga.»

Represa dels estudis verdaguerians

Els Jocs de Bogotà foren per a Capdevila un esperó. Entre 1945 i 1965 es fa enviar a Cali tota la bibliografia verdagueriana que pot arrebregar. Només cal veure la seva biblioteca. Hi trobem des dels llibres publicats el 1945-46 a l'exili, fins als opuscles de l'IEC publicats per Bohigas i Casacuberta i l'extensa bibliografia dels anys cinquanta.

Escriu molt, però no publica res ja que, per principi, es nega a escriure res que no sigui en català. Treballà fonamentalment tres llibres: els *Documentos* del Pare Monjas,¹⁶ la biografia de Josep Miracle,¹⁷ i l'estudi de Jesús Pabón.¹⁸

«Tinc en la part escrita —comenta a Serrahima (17-VII-1954)— coincidències amb ell que sembla un plagi: En allò que resta a fer, hi ha en els judicis també una coincidència que m'aferma en les meves rectificacions.»

L'any 1948 manifestava a Maurici Serrahima la seva intenció de reprendre el tema verdaguerià, però d'una manera nova, avui ja un tret comú en els estudis verdaguerians: l'exegesi interna del text.

15. *Jocs Florals de la Llengua Catalana*. Any LXXXVII de llur restauració. Centenari del naixement de Mossèn Jacint Verdaguer. Bogotà (Colòmbia): Editorial Centro-Instituto gráfico, p. 55-60.

16. Manuel MONJAS. *Documentos inéditos acerca de Mosén Jacinto Verdaguer: Su amistad con los agustinos del Escorial*. Barcelona: Editorial Juventud, 1933, 350 p. (I edició); Palma de Mallorca: Tipografía "La Esperanza", 1935, 478 p. (II edició); Madrid: Editora Nacional, 1952, 653 p. (III edició). Podeu veure aquest darrer llibre a l'Arxiu Capdevila, amb nombroses anotacions marginals.

17. Josep MIRACLE. *Verdaguer amb la lira i el calze*. Barcelona: Ed. Aymà, 1952, 446 p.

18. Jesús PABÓN. *El drama de mossèn Jacinto*. Barcelona: Editorial Alpha, 1954, 314 p. El llibre s'ha conservat amb nombroses anotacions de Capdevila.

Així, el 13 de juny, li escrivia: «Tinc quasi enllestit un estudi sobre el *Cas Verdaguer*. Ja us diré el procediment: he posat de banda el que sabia i el que diuen alguns llibres i articles que tinc a mà (per exemple el d'En Moles).¹⁹ M'he atès solament al que diu el mateix Mossèn Cinto amb eliminació d'aquells fets i dites indirectes: *M'han dit que diuen, etc.*»

Amb la perspectiva que li dóna la distància i el temps transcorregut, escriu a Serrahima: «Hem estat segurament injustos amb Verdaguer —li precisa el 8-IV-1950— i jo el primer. De bona fe, però també de bona fe cal que rectifiqui.»

I quan Serrahima, sense citar les fonts, l'any 1953 assumí en un article les propostes de Capdevila,²⁰ aquest li comentà amb delicadesa: «El meu projecte era similar al vostre: prescindir de detalls, veure el més clarament possible, a la distància del temps, el curs dels esdeveniments.»

El 18 d'agost de 1954, en una llarga carta exposa al seu amic alguns detalls sobre els estudis verdaguerians que duu a terme:

1) Es referma en la crítica textual: «El meu propòsit primer no era estendre'm en la tragèdia de Verdaguer sinó al contrari, limitar-la a les línies més indispensables prescindint del *m'han dit i diuen, i he sentit dir*, que a mi mateix m'havia influït en les biografies llegides i sobretot en les converses tingudes amb Mossèn Collell i Francesc Matheu.»²¹

«Si partim d'un Verdaguer pobre home, vanitos, gairebé dement, i sense domini de si mateix —comentava a Serrahima el 22-III-1962—, és difícil d'explicar el mistic, si no considerem aquest caire com una mena de romanticisme malaltís. Si considerem un Verdaguer equilibrat, humil, estudiós, incomprens pels seus superiors jeràrquics, aleshores tota la seva obra s'il·lumina.»

2) En reconèixer que «la crítica que d'alguna manera és història cal que ho sigui obertament», introdueix correctius i ampliacions a una crítica que més d'un cop fou titllada de transcendental i objectivista: «Voldria que entorn de Verdaguer s'anessin veient, apuntades, altres coses que s'esdevenien. I fins cal saber de quines coses, tenint-les a mà, no se'n servia.»

3) En afirmar que Verdaguer «no podia partir del no-res: partia d'una matèria i d'uns fets que no es poden negligir en una crítica», assumeix també el punt de vista del poeta.

Un llibre extraviat (anunciat l'any 1964 amb el títol *Verdaguer i sa vida*)

L'any 1954 Capdevila reprengué des de Calí la relació amb els cercles verdaguerians de Catalunya. Bartomeu Forteza el posà en contacte amb Llorenç Riber²² i

19. Joan MOLES i ORMELLA. *Mossèn Cinto*. Pròleg de Josep Carner. Mèxic: Col·lecció Catalònia, 1944. 160 p. (Edició pòstuma).

20. Mauricio SERRAHIMA. «Sobre el caso Verdaguer». *Arbor*, 89. Madrid, maig 1953.

21. En una lletra datada a Banyoles el 5-VI-1967, Capdevila explicà a Serrahima la visita que féu l'any 1926 a Sant Antoni de Vilamajor «on hi havia la família Bofill, parenta d'En Bofill i Mates, i En Francesc Matheu, amb aquest ens havíem fet molt amics i parlàvem molt d'En Mistral i d'En Verdaguer».

22. Lletre de Capdevila a Bartomeu Forteza, datada a Calí el 27-VIII-1954.

aquest amb Octavi Saltor, el qual l'informà sobre les darreres novetats bibliogràfiques.²³

Parlant en primera persona, l'estiu de 1956 confessa en un *Dietari* —encara inèdit— l'error del Noucentisme respecte de Verdaguer: «Aquells que arribaren a dir —i molts ho vàrem fer— que Verdaguer, tan donat a l'esperit religiós i a la mística, no tenia prou humilitat, o tenia una mística desviada, s'excedien. Tan endins, en casos com el seu, no podem arribar-hi.»²⁴

Podem considerar aquest *Dietari* l'inici d'una exegesi que posteriorment centrà en el text *En defensa pròpia* ja que, poc després (12-IV-57), enviava a Serrahima un plec de «Notes sobre Verdaguer» per veure si podrien «sortir a la premsa, a manera d'articles». Articles que, ordenats, farien un llibre que s'havia de titular *Una esmena*.

El llibre insistiria en l'aspecte biogràfic i se centraria en la pròpia revisió del cas Verdaguer: «Un dels temes seria naturalment, el de la tragèdia, que cada dia em sembla veure-la més clara» (9-III-58). En una nova lletra (4-XII-1959) precisa, amb una frase inequívoca, el motiu del llibre: «No em voldria morir sense esmenar unes pàgines errades que van sortir a *Poetes i Crítics*.»

Pensant ja en l'edició, suggereix l'editor Casacuberta, un vell amic: «Em revisarà les dades, i m'hi dirà la seva; en Casacuberta, que sap molt d'En Verdaguer i coneix els escrits inèdits.»

I, tanmateix, passen els dies. I el Verdaguer no troba el ressò que l'autor n'esperava. Prova, endebades, de publicar-lo a través de *Criterion*, de *La Revista*,²⁵ i de l'Editorial Selecta de Josep Maria Cruzet: el *Verdaguer* sortiria com a segona part d'*Estudis i Lectures*, aleshores en preparació.²⁶

Encara l'any 1964 el llibre —titulat *Verdaguer i sa vida*— era anunciat a les solapes de la versió al castellà del llibre *En el llindar de filosofia*. I, tanmateix, el llibre no es va publicar. I els originals es varen extraviar.

Quin era el contingut del llibre? «La part més extensa és sobre l'obra —comenta a Serrahima (22-III-68) ja des de Catalunya—. I algun punt d'ella, com *Canigó*. I, sobretot, em sembla que els fets desmenteixen la falsa imatge del Verdaguer ignorant i beneït, que va difondre Mossèn Collell especialment.»

Sortosament, a través d'algunes articles publicats, alguns altres dispersos i una sèrie de papers inèdits, avui en podem reconstruir l'ossada: «Els exorcismes i Verdaguer», «Comentaris a *En defensa pròpia*», «Lletra oberta a Josep Pla», «Miratges» i «Preceptiva: Verdaguer».

Retorn a Catalunya (1965-1972)

Josep Maria Capdevila tornà a Catalunya l'agost de 1965. I ja pels volts de Nadal, agafant com a pretext una recensió al llibre de Torrent i Fàbregas *Mossèn Cin-*

23. Lletre d'Octavi Saltor a Josep Maria Capdevila, datada a Barcelona el 10-IX-1954.

24. «Dies de Vacances». Vol. III, p. 18-25. Arxiu Capdevila. Dossier «Temes inèdits».

25. Lletre de Capdevila a Serrahima, datada a Calí el 17-VII-1960.

26. Lletre de Capdevila a Serrahima, datada a Calí el 10-I-1963.

to a la Gleva,²⁷ publicà un comentari²⁸ on exposa, concisament, bona part de les seves investigacions verdaguerianes.

Reconeix en el seu article la ferma unitat de vida de Verdaguer, «la qual cosa ens portaria a presumir que les llargues hores del poeta, ho eren de meditació d'uns temes que no diferien de les seves poesies» i situa els estudis verdaguerians en el context d'aquells moments.

Comentari a *En defensa pròpia*

Encara, entre 1968 i 1970 publicà diferents temes verdaguerians a les revistes comarcals, però mantingué inèdits els temes referents al «Cas Verdaguer». Dubta sobre l'oportunitat o no de publicar-los, i així ho exposa a Serrahima: «Tinc un article sobre el cas de Verdaguer, que l'havia estudiat llargament, i no sé si publicar-lo o no. És de tot en tot objectiu, i Verdaguer queda bé, i malament els jesuïtes i el bisbe Morgades».²⁹

Es tracta indubtablement dels «Comentaris a *En defensa pròpia*» que deixà inèdits.³⁰ Podem considerar-los l'ossada que ens resta del *Verdaguer* de Capdevila (iniciat a finals dels anys quaranta a Calí i, després de quinze anys d'odissea, extraviat en una editorial barcelonina). Escrits a raig, en primera persona —i amb constants interpel·lacions al lector—, els «Comentaris» mantenen un to directe, planer i apassionant.

Creiem que aquesta incursió en el jo psicològic de Verdaguer —publicada al seu moment— hauria representat un salutable complement a l'estudi publicat l'any 1958 per Delfí Abella, titulat *Mossèn Cinto vist pel psiquiatre*. Els «Comentaris a *En defensa pròpia*» no són l'exegesi d'un nedfit, sinó la reflexió d'un crític que disposa d'una bona bibliografia i pot recórrer fins i tot a les fonts orals.

Capdevila no es limita a «unes apreciacions biogràfiques» com inicialment s'havia proposat; considera que Verdaguer arrenca d'«una matèria i d'uns fets que no es poden negligir en una crítica» i, tot investigant aquesta matèria i fets, s'introdueix en el text, en fa un estudi històric i crític, i efectua una anàlisi psicològica del poeta.

Despullant el text, situa Verdaguer en el centre del conflicte; aleshores, els personatges apareixen en totes les seves obsessions i nua psicològica:

- A) La candidesa i manca de sentit pràctic de Verdaguer; el parasitisme de la família Duran i les seves pretensions d'ascendir en l'escala social; els tics autoritaris i manca de visió del bisbe Morgades; la poca transparència del bisbe Casañas.
- B) Les «conspiracions» jesuítiques; el sentit pràctic del bisbe de Madrid i els agustins de l'Escorial; les incoherències del canonge Collell i de mossèn Joan Güell.

27. Joan TORRENT i FÀBREGAS. *Mossèn Cinto a la Gleva. La gestació del drama verdaguerià*. Barcelona: Ed. Barcino, 1965 (BV, 6).

28. «Mossèn Cinto a la Gleva». *Ausa*, 53. Vic, 1965, p. 272-277.

29. Lletre de Jesús Pabón a Capdevila, datada a Madrid el 19-IX-1970.

30. Formen el text quaranta quartilles escrites a mà a una sola cara. La lletra és de Capdevila. El text correspon al segon semestre de 1970. Tot i que l'escrit no porta un títol explícit, Capdevila s'hi refereix, en diverses ocasions, amb aquest nom: «Comentaris a *En defensa pròpia*». (Arxiu Capdevila. Dossier «Verdaguer»).

C) La mediocritat, ressentiment i manca de tacte de Claudi López, el segon marquè de Comillas.

Recapitula la tesi en una frase: «Tots obraven a fi de bé. Però tot i la finalitat bona, només Verdaguer obrava amb rectitud dins els seus límits. Els altres, s'excediren.»

Altres escrits inèdits

A més de l'exegesi a *En defensa pròpia*, destaquem una «Lletra oberta» a Josep Pla,³¹ escrita a manera de reportatge periodístic i dos articles de fons: en el primer, titulat «Miratges», reivindica la sinceritat moral de Verdaguer mentre el segon és un comentari sobre la preceptiva del poeta.

A «Miratges» esgrimeix els arguments adduïts en el *Dietari* de l'any 1956, però exposats amb molta més dialèctica: «Ara no crec que un estudiós es pugui equivocar» —afirma tot referint-se al material verdaguerià que té a mà—. Però —exclama en to de retret—, per què he esperat com aquell qui més?»

Però les notes sobre Verdaguer sortides en el mateix llibre (*Poetes i Crítics*), he de dir que són dissortades. Podria donar com a disculpa gairebé inservible, que aleshores encara no s'era publicada la correspondència entorn de Verdaguer (publicada pel P. Monjas).³² Tinc els meus dubtes que si ja fos sortida, hi hagués vist més clar.

Ja aleshores bastava llegir la *Defensa* que es va escriure el mateix Verdaguer. Hi parla ben clar, i en la desesperança, fustiga els seus contraris, cantant-les-hi clares. Tenia, a moments, la desesperança de veure's comprès. I tenia raó; prova n'és aqueix meu pobret estudi, escrit sense adonar-me'n, amb tots els prejudicis d'on venien els veredictes errats, en aquell cas.

I quins prejudicis eren? Que un home del prestigi del Bisbe Morgades: reconstructor de Santa Maria de Ripoll, defensor dels drets elementals de l'Església, en l'ensenyament de la doctrina cristiana, contra els decrets del centralisme del govern de les Batueques;³³ el bisbe que presidia els Jocs de Barcelona i, més vàlua, fundava el Museu Diocesà de Vic; que un home d'un prestigi tan ben fonamentat...

I què? No era també un prestigi En Verdaguer? També. I ells dos eren massa grans, en vist nosaltres que hi havíem de dir la nostra abans de temps, abans d'un espai de temps que posés una distància dels fets, i els donés una perspectiva amb què els poguéssim veure millor.

31. «Lletra oberta a Josep Pla». 1971. Arxiu Capdevila. Dossier «Verdaguer».

32. *Documentos inéditos* del P. Monjas. Vegeu n. 16

33. Metàfora que usava Capdevila per referir-se al govern de Madrid.

Suposem que no fos bon administrador en les seves almoines, això és per a recloure'l dins un asil o dins un manicomi? Si el pobre Verdaguer, fugint de la violència d'aquest bisbe, es refugia a una casa amiga de Barcelona, aquest bisbe ¿Podia dur la guàrdia civil a cercar-l'hi, i pretendre que portés Verdaguer lligat i pres a Vic, com un delinqüent de mala llei?

I aquesta història fou tan així que ningú no va contradir-la quan en Verdaguer la referí en la seva *Defensa*; i pel delictes d'haver evitada aquesta reclusió, per *falta d'obediència* de no voler ingressar al manicomi, el bisbe li treu les llicències i deixa el pobre sacerdot dos anys sense poder celebrar missa, fins que el bisbe de Madrid s'adona de la iniquitat i les hi torna.

Un altre punt negre. Aquest me'l va referir el Pare Miquel d'Esplugues. Quan el que fou Cardenal Cassanyes i bisbe de Barcelona era només un canonge o un capellà de missa i olla (no ho sé bé), l'enganyaren en no sé quin afer, que li dugué un desfalc de tantes mils pessetes, que el malaurat sacerdot no solament no el podia cobrir, sinó que l'enfonsava en un descrèdit escandalós que li era una enfonsada definitiva.

En Verdaguer estava d'almoïner a casa En Comillas. El malaurat Cassanyes atuit, el va a veure i li exposa el seu daltabaix. En Verdaguer en parla al marquès, i com li contaria, que li cobreix el desfalc. Passa temps i es giren els papers. En Verdaguer està en la tribulació i En Cassanyes ni el vol rebre. No cal dir si Verdaguer sentiria aquest desagraïment amb vivesa, ell que sentia tan vivament les fallides dels eclesiàstics!

Però encara passen més anys i Verdaguer mor a Vil·la-Joana, a Vallvidrera, vora Barcelona. Els seus enemics implacables voldrien que se li fes un enterrament silenciós al cementiri de Vallvidrera. I no se'n parlés més. Però l'Ajuntament de Barcelona vol que a Barcelona se li faci un enterrament solemne, digne de l'autor de l'*Oda a Barcelona*.

Es fa l'enterrament. I el Cardenal Cassanyes, que ja era cardenal i bisbe de Barcelona, per no anar a l'enterrament, simula una indisposició i se'n va a La Garriga; aleshores, quan li diuen que ve de Madrid expressament el Ministre a presidir el sepeli, el pobre cardenal recula i ha de presidir l'enterrament amb el Comte de Romanones.

El Bisbe Morgades s'adona de les seves injustícies, rectifica el seu temperament autoritari i, penedit, torna a ésser l'amic de Verdaguer i el Morgades que era abans. Moltes d'aquestes coses no les sabia. Ha plogut molt des d'aleshores. S'han publicades biografies, monografies, correspondències. Ara no crec que un estudiós es pugui equivocar. Però, per què he esperat com aquell que més?³⁴

34. Divuit quartilles escrites a mà a una sola cara. Any 1971. Arxiu Capdevila. Dossier «Verdaguer».

En la reflexió sobre la preceptiva verdagueriana —inclosa en un estudi més ample referit a altres poetes— Capdevila fa extensiva la seva autocrítica a tota la generació del nou-cents: la frase «ens fèiem un model arbitrari de la perfecció» és inequívoca:

Quina era l'errada de la meua crítica? La mateixa de gairebé totes les crítiques que es feien al poeta, llevat de la del P. Rupert Maria de Manresa i de poques més. Sotmetíem Verdaguer a un *llit de Procurt*. Ens fèiem un model arbitrari de la perfecció, i si Verdaguer no s'hi enmotllava exactament, venien els impropis: que era un pseudomístic (Collell), que era un infeliç, un pobre home (Monjas), un dement (Morgades), un rebel (Morgades, Collell, etc.).

En la crítica literària s'esdevenia el mateix: Milà i Fontanals es feia la idea de la poesia èpica popular, i desaconsellava a Verdaguer que acabés l'*Atlàntida*. Ell, en canvi, escrivia la *Cançó del Pros Bernat*, imitació de l'èpica francesa i castellana: el poema allí hi era més servilment imitatiu. On hi havia més artífici, en les fantasies de l'*Atlàntida* o en la *Cançó*? L'*Atlàntida* era més independent, més autèntica, més pròpia de Verdaguer.

Una altra errada meua: la de veure-hi més influència castellana en la seva obra de la que normalment hi havia. Hi havia tota llei d'influències: dels autors antics, llatins, dels italians (de Dante), dels místics castellans, d'alguns poetes castellans del XVIII (Meléndez Valdés); dels catalans antics (moltíssims de Lluïl), de les cròniques, de la poesia popular (des del *Romanceret* d'obres vulgars fins a les cançons; i aquestes, des de les humorístiques a les sentimentals i tràgiques), de la influència literària del Pare Claret (en els *Cants de Missió*) i encara que de totes aprenia i a totes seguia, era sempre original, inconfundible: fou un indòmit, en el bon sentit de la paraula.³⁵

Aportacions de Capdevila als estudis verdaguerians

No ja pel contingut del llibre extraviat —sinó pels papers conservats— es posa en evidència l'interès constant de Capdevila envers Verdaguer. En aquest sentit, hem sistematitzat en dues grans etapes les aportacions de Josep Maria Capdevila als estudis verdaguerians.

En una primera etapa, que podem tancar amb la guerra civil, Capdevila aprofundeix en l'obra literària del poeta, especialment la poesia: publicà en diferents diaris i revistes alguns comentaris a l'obra de Verdaguer que inclogué a *Poetes i crítics* (1926) i *Amics i terra amiga* (1932). L'any 1925 la poesia de Verdaguer té un trac-

35. Tretze quartilles, escrites a mà a una sola cara. Corresponen a la segona meitat de 1971. Arxiu Capdevila. Dossier «Verdaguer».

tament generós en l'antologia lírica. El 1926, en el manual *Com s'ha d'escriure una carta en català* (1926), comenta l'estil de Verdaguer i en reproduïx algunes cartes. Finalment, l'any 1936, publicà l'antologia *Prosa* de Verdaguer (1936).

En una segona etapa —que podem situar a l'entorn del centenari (1945)—, sense deixar l'obra s'interessà progressivament per l'home. A mesura que aprofundeix en els estudis biogràfics de Joan Moles, el P. Manuel Monjas, Sebastià Juan Arbó, Joan Torrent, Josep Miracle, Octavi Saltor, Jesús Pabón, i el P. Basili de Rubí, el «Cas Verdaguer» es converteix per a ell en un cas de consciència.

Heus ací, detallades en sis punts, les aportacions de Capdevila als estudis verdaguerians:

1. Treballa a partir dels manuscrits. Recordem que ja l'any 1920 escrivia: «[Verdaguer] s'havia fet del cultiu de l'idioma un ofici [...]. Per veure com feia, refeia i polia cada estrofa, cal només veure els manuscrits seus a la Biblioteca de l'Institut».

2. Insisteix en la preparació literària i la professionalitat de Verdaguer, tot reforçant els seus arguments amb citacions d'autors coneguts (Maragall, Mistral, Alcover, Ruyra, Gaziel, Costa i Llobera, Prat de la Riba).

3. Recull fonts orals de diferents testimonis: Jules Delpont, Jaume Collell, Francesc Matheu, Emeteri Alcobé (germanastre de l'avi matern de Capdevila) i el P. Miquel d'Esplugues.

D'aquests testimonis:

a. Treu petites informacions referides a les intimitats dels Comillas (el suggeriment de Verdaguer a la marquesa perquè adoptés alguns orfes, o bé detalls sobre l'extorsió a què Francisco Bru, oncle matern de Claudi López, sotmetia el seu nebot.³⁶

b. Coneix determinades curiositats respecte de la família Duran: per exemple, que Empar Duran «es cofava un barretet» i pretenia «ser modista de la senyora marquesa».

c. Moltes notícies que dona han estat corroborades posteriorment en les fonts escrites, gràcies a les notes de Casacuberta aparegudes als volums de l'epistolari: citem «la ingratitud del Cardenal Casañas» envers el poeta i les temences de l'administrador Medir Alcobé «que ja advertia al Marquès del desgavell econòmic de l'almoïner».

4. Observa un desdoblament en Verdaguer: «d'una banda, l'home de lletres [...], i d'altra banda, el món de les seves relacions socials dels afers més usuals del viure, tot coses que li són indiferents, si no carregoses.»³⁷

5. Justifica la pràctica dels exorcismes des de l'interior de la història de l'església; a través dels exorcismes i la caritat, temes en ell inseparables, Verdaguer vol combatre el Mal en el món, i ho fa en comunió amb els criteris del Papa Lleó XIII.

36. Quan esmenta «el pamflet», Capdevila es refereix al llibre de Francisco Bru, publicat l'any 1895 amb el títol *El Marqués de Comillas, su limosnero y su filo*.

37. «Una correspondència de Mossèn Cinto». *El Matí*, 27-XII-1929.

A partir d'un «excursus» cultural al París del tombant del XIX, Capdevila considera la dedicació de Verdaguer als exorcismes no com una debilitat mental o una obsessió malaltissa, sinó com una conseqüència lògica de l'època en què va viure. Aplica, en el seu comentari, la perspectiva històrica i el raonament lògic: «Si Carducci —escriu— era capaç d'invocar Satanàs, què té d'estrany que el papa Lleó XIII publicés textos per exorcitzar el Maligne i que un home de la sensibilitat religiosa de Mossèn Verdaguer, en fes l'aplicació pràctica?»³⁸

6. Mostra les incoherències d'alguns biògrafs i fa veure que en els errors no tot és ignorància: mentre retreu silencis i autojustificacions en els uns (especialment Mn. Joan Güell i el canonge Jaume Collell), constata en els altres elogis interessats, derivats tal vegada d'un excés de «passió política» (cas de Turró, Marquina, Moles). «La qüestió és precisar i no inventar —comenta a Serrahima (20-XI-1960)—, “hypoteses non fingo”».

* * *

«Què hi ha realment de Verdaguer en la llengua literària actual?» —es pregunta Castellanos en analitzar el capellà-escriptor com a figura històrica—. ³⁹ És, d'alguna manera, la qüestió que es planteja Capdevila davant el «llit de Procourt» a què el Modernisme primer, i el Noucentisme després, sotmeteren Verdaguer.

Deixant les opinions d'escola, des de la crítica literària Capdevila estudià Verdaguer sota tres conceptes complementaris: l'estudi textual, l'estudi comparatiu i, en l'aspecte biogràfic, l'exegesi. I des del punt de vista lingüístic, conferí valor normatiu a la llengua de Verdaguer —a qui compara, en aquest sentit, amb la de Ramon Llull—, potencià els estudis lingüístics sobre el lèxic verdaguerià⁴⁰ i investigà l'influx d'altres autors en l'obra del poeta.

38. «Els exorcismes i Jacint Verdaguer, de Maria Condemines» (Arxiu Capdevila. Dossier «Verdaguer», 1970). Vegeu Maria CONDEMINES. *Els exorcismes i Jacint Verdaguer*. Barcelona: Comercial y Artes Gráficas, S.A., 1970, p. 122.

39. Jordi CASTELLANOS. «Verdaguer i el Modernisme» a *Anuari Verdaguer, 1995-1996*, Vic, 1999, p. 47.

40. L'any 1967 Capdevila encoratjava el botànic Miquel de Garganta a estudiar la flora verdagueriana; el 1970, en sana polèmica amb Francesc de B. Moll, argumentava la veracitat del lèxic de Verdaguer tot afirmant que «Verdaguer no s'inventava mai cap paraula» (Lletre de Capdevila a Francesc de B. Moll, datada a Banyoles el 17-IV-1971).